

joltain ulkomailta tuodulta eksoottiselta hedelmältä.

Sitäkin lainatummalta alkaa tuntua maskuliinisuuden tutkimus. Onko maskuliinisuuden analyysillä paikkaa muuna kuin feministisen teorian täydentäjänä, jos yksi ainoa 80-luvun kenttätutkimus lähiöravintolasta kertoo enemmän suomalaisesta miehestä kuin kassillinen uutta teoriaa?

Mieheyden tiellä on sikäli tyyppistä postmodernin ajan tutkimusta, että sen ajatusrakennelmat ovat paperilla kirkkaita, mutta yhtymäkohdat populaarin kuluttajien arkeen näyttävät liki olemattomilta. Teoria ja länsimainen mies eivät taaperra toistensa edellä, vaan kiitävät aivan eri moottoreita.

M. G. Soikkeli

n & n

KELVOTONTA KAPINOINTIA

Sinikka Tuohimaa, *Kapina kielessä: Tutkimus feminiinisen ilmenemisestä kirjallisuudessa*. Gaudeamus, Helsinki 1994. 172 s.

Sinikka Tuohimaan uusimmalle kirjalle *Kapina kielessä* on kokemuksemme mukaan ainakin kirjallisuuden opiskelijoiden piirissä tilausta. 1980-luvulta lähtien Suomeen on tuotu ranskalaista jälkistrukturalistista teoriaa, mutta monille on jäänyt epäselväksi, miten (tai mihin) teoriaa voitaisiin käyttää. Tuohimaa yrittää vastata juuri tähän haasteeseen. Kirjansa alussa hän sanoo pitäneensä **Hélène Cixousin**, **Luce Irigarayn** ja **Julia Kristevan** teorioita ”eräänlaisina virikkeinä” (s. 6) kaunokirjallisten tekstien analysoimiseen. Kirjan pääpaino onkin kirjallisuuden eli **Marja-Liisa Vartion**, **Eeva-Liisa Mannerin**, **Märta Tikkasen**, **Mati Untin** ja **Lola Lemire Tostevinin** tekstien lukemisessa.

Kapina kielessä alkaa huolimattomasti suomennetulla ja virheellisin lähdeviitein merkityllä sitaatilla Cixousin artikkelista ”La jeune née” (1975). Sitautissa Cixous esittää jo tunnetuksi tulleen ajatuksensa, jonka mukaan ”feminiinisen kirjoituksen käytäntöä” on mahdollonta määrittellä, koodata tai teoretisoida, koska se ”ylittää aina fallostrististä järjestelmää ohjaavat diskurssit”. Vaikka kyseinen sitaatti toimii Tuohimaan kirjan mottona ja lukuohjeena, ei tämä näy millään tavalla itse tekstissä. Näyttää siltä, että tekijä ei tiedosta lainaamansa ajatuksen yhteyttä omaan tekstiinsä ja teorianmuodostukseensa.

Vaikka Cixous kirjoittaa yllä mainitussa artikkelissaan ”teoretisoimattoman teoretisoimisen” tai ”sanomattoman

sanomisen” vaikeudesta, ei Tuohimaalla näytä olevan pienintäkään vaikeutta saada muokatuksi Cixousin ajattelusta siistiä pakettia. Itse asiassa Tuohimaa pyrkii tekemään koko ranskalaisesta feministisestä ajattelusta helposti lähestyttävää, mikä ei suinkaan ole ongelmantonta. Samalla hän aliarvioi lukijakuntansa — mikä se sitten onkaan — kykyä kriittiseen ajatteluun. *Kapina kielessä* antaa lukijalle valmiita vastauksia ja itsestäänselvyksiä, mutta esittää tuskin lainkaan kysymyksiä.

Teoreettinen epätarkkuus

Oppikirjamaisesta (lue: mutkat suoriksi -tyyppisestä) esitystavasta voisi päätellä, että kirja on tarkoitettu nimenomaan oppikirjaksi, mutta vaikutelmaa häiritsevät tekstin sisällöllinen epätarkkuus sekä terminologinen ja kielellinen huolimattomuus. Olkoonpa teos sitten akateeminen tutkimus tai oppikirja, siltä on voitava edellyttää perusteltua argumentaatiota. Tuohimaan kirjassa väitteitä ei kuitenkaan perustella, ja teorit jäävät kellumaan ajallis-paikalliseen tyhjiöön vailla minkäänlaisia koordinaatteja.

Tuohimaa on näennäisesti tietoinen teorian historiallisuudesta ja moniulotteisuudesta (esim. s. 6), mutta käytännössä hän niputtaa yhteen eri tutkimustraditioista tulevien mies- ja nais-teoreetikkojen käsitteitä ja ajatuksia ottamatta huomioon niiden historiaa, keskinäisiä eroja ja konteksteja. Mikä on esimerkiksi **Simone de Beauvoirin** ja jälkistrukturalistisen naisajattelun suhde? Asettuvatko Kristevan, Irigarayn ja Cixousin (tuon Pyhän kolminaisuuden) käsitykset feminiinisydestä niin ongelmattomasti rinnakkain kuin Tuohimaa antaa ymmärtää?

Kautta koko teoksensa Tuohimaa käyttää käsitettä ”ranskalainen feminismi” täysin ongelmattomasti, ikään kuin Ranskassa olisi vain yhdenlaista feminismiä. Sen lisäksi hän näyttää suhtautuvan välinpitämättömästi uudempaan (**Toril Moin Sukupuoli/teksti/valta** -teoksen jälkeiseen) keskusteluun, jossa jako ranskalaiseen ja angloamerikkalaiseen feminismiin on kyseenalaistettu. Hän jättää huomiotta suuren joukon feministiteoreetikkoja, jotka ovat omissa kirjoituksissaan kyseenalaistaneet mainitun mantereiden välisen jaon (mm. **Teresa Brennan**, **Rosi Braidotti**, **Judith Butler** ja **Jane Gallop**). Tätä luokkaa ovat teoreettiset ohitukset saavat tekstin vaikuttamaan paitsi jälkijättöiseltä myös ajatuksellisesti ohuelta.

Entä mille teoreettiselle perustalle Tuohimaa rakentaa oman käsitejärjestelmänsä (esim. termit ”(mies)kirjoitus”, ”feminiininen (sic!) kirjoitus” ja ”normaalien kielen”, ”traditionaalikirjoituksen” ja ”mieskirjoituksen” samastamista ei niinkään ole helppo sulattaa. Tuohimaan kirjassa menevät jatkuvasti sekaisin essentialistisilta kalskahtavat väitteet — esim. ”[mies] voi pyrkiä kirjoittamaan

kuin nainen” (s. 9) — ja antiessentialistiset väitteet — kuten: ”Naiseus saa [...] erilaisia muotoja rodun, luokan ja kulttuuristen orientaatioiden myötä” (s. 9). Tuohimaa ei kuitenkaan edes mainitse feministitutkijoiden essentialismista käymää laajaa ja moniulotteista keskustelua — sen sijaan hän sekoittaa huoletta tekstiinsä sikin sokin niin essentialistisia kuin antiessentialistisiakin argumentteja. On suorastaan mahdollonta välttyä siltä vaikutelmalta, ettei kirjoittaja tunne koko essentialismi-keskustelua.

Koska kirjan otsikossa kielellä on niin keskeinen asema, on pakko todeta, että kirjassa esitetty käsitys kielestä ja jälkistrukturalistien kielikäsitteistä on uskomattoman naiivi. Tuohimaa kieli on pääosin (poeettisen) (itse)ilmaisun väline, ja jälkistrukturalistit ovat hänen mukaansa korkeintaan laajentaneet tätä kielikäsitteistä kiinnittämällä huomiota myös rytmiin, eleisiin ja ilmeisiin. Sitä monen jälkistrukturalistiteoreetikon keskeistä lähtökohtaa, jonka mukaan kieli on ensisijainen ajatteluun ja yhteiskuntaan nähden, Tuohimaa ei tuo ollenkaan esiin. Silti hän käyttää ”teksti” ja ”diskurssi” -termejä — ottamatta huomioon näiden käsitteiden merkitystä nimenomaan teksti- ja kieliopin teoreettisen tutkimuksen perustana.

Emme tulleet vakuuttuneiksi myöskään siitä, että ”feministinen kirjoitus” -termin voisi noin vain korvata ”naiskirjoituksella” (s. 8). Jos ei ole sopivaa puhua ”feminismistä” tässä yhteydessä, miksi vaivautua ensin esittelemään esimerkiksi **Elizabeth Meesen** oivallinen ”feministisen kirjoituksen” määritelmä (s. 7) ja heittää se saman tien yli laidan. Ja vielä: Jos Tuohimaa tuntee olonsa epä mukavaksi puhuessaan ”feminismistä”, mihin teoksen nimessä esiintyvä ”kapina” viittaa? Kuka kirjassa kapinoin ja ketä/mitä vastaan?

Tuohimaan kirja vaikuttaa pinnalliselta myös siksi, että hän käyttää runsaasti toisen käden lähteitä. Esimerkiksi **Terry Eagletonin Kirjallisuusteoria: Johdatus** ei ole millään tavalla mielekäs valinta ranskalaisen teorian selittäjäksi — vaikka aivan kelvollinen perusoppikirja onkin. Toisen käden lähteiden käyttö heijastuu terminologiaan, joka on useimmiten lainattu englanninkielisistä lähteistä. Muutenkin Tuohimaa käyttää lähteitä varsin huolimattomasti, eräänlaisella ”leikkaa ja liimaa” -periaatteella. Ainoa kriteeri lähteiden valinnalle näyttää useimmiten olevan se, kuinka hyvin ne sattuvat kulloinkin sopimaan Tuohimaan omiin pyrkimyksiin ja tulkintoihin. Hän lainaa lauseen sieltä, toisen täältä — vaivautumatta perustelemaan valintojaan.

Mekaaninen metodi

Kirjan perustuvanlaatuinen ristiriitaisuus syntyy kuitenkin täsmällisyyteen pyrkivän esitystavan ja usein mekaanisen lukutavan yhdistämisestä (Tuohimaan sanoin) ”villiin teoriaan”. Tätäkään risti-

riitaa tekijä ei pohdi. Vaikka Tuohimaa jo teoksensa alussa (s. 6) sanoo, etteivät Cixousin, Irigarayn ja Kristevan teoriat tarjoa metodista mallia tai lukutapaa, jonka avulla tekstejä voisi tulkita, luovat hänen omat analyysinsä usein varsin kaavamaisen vaikutelman. Näin analyysissaan Tuohimaa ei välttämättä lainkaan "avaa uusia väyliä", minkä ominaisuuden hän katsoo luonnehtivan jälkistrukturalistista ajattelua (s. 6).

Jäämme miettimään, johtuuko analyysien jäykkyyksistä siitä, että Tuohimaa olettaa — perinteiseen tapaan — tekstin joksikin sinänsä läsnäolevaksi entiteettiä, jonka kokonaismerkitys on pätevä kirjallisuudentutkija-lukijan paljastettavissa. Tämän mukaisesti kirjallisuusanalyysien loppukappaleissa annetaan ymmärtää tekstin olevan Tuohimaan tarkan lähiluvun ansiosta "ratkaistuja". Analysoituaan esimerkiksi Tikkasen tuotantoa hän toteaa, että Tikkasen "naiskirjoituksen *ydin* sisältyy dialogiin, antiteeseihin ja paradokseihin" (s. 122; *kurs. meidän*). Samaten Eeva-Liisa Mannerin *Poltettu oranssi* -kirjaa tarkasteltuaan hän päätyy siihen yksioikoiseen tulkintaan, että "[Mannerin] Marina ja [Freudin] Dora ovat nuoria naisia, joiden halu tulla omaksi itsekseen on estynyt" (s. 92). Puhuuko tässä kirjallisuudentutkija vai psykologi?

Vaikka Tuohimaa lähtee liikkeelle ranskalaisesta ajattelusta ja siihen sisältyvästä tekstin monimerkityksisyyden korostamisesta, käytännössä hän valaa oman analyysimuotinsa uskriittisestä lähiluvusta (tai ranskalaisesta tekstinselittämisen perinteestä), biografismista ja psykologismista. Metodiaan Tuohimaa ei kuitenkaan vaivaudu eksplikoimaan. Sen lisäksi ranskalainen teoria vaihtuu usein — tiedostamatta? — aivan muuksi. Miten esimerkiksi **C.G. Jungin** ja **Bruno Bettelheimin** ajatukset käyvät yksiin ranskalaisen jälkistrukturalismin kanssa?

Tuohimaan tapa analysoida kaunokirjallisia tekstejä ei vaikuta millään tavalla "uudelta" eikä radikaalilta suhteessa olemassaolevaan suomalaiseen kirjallisuudentutkimukseen. Mielestämme esimerkiksi **Heidi Liehu** on kirjassaan *Pirsikan kukkia* onnistunut Tuohimaata karsimmin "soveltamaan" ranskalaista ajattelua. Emme halua sanoa, että runomuoto olisi ainoa oikea tapa lähestyä näitä radikaaleja sukupuolieron teoreetikkoja. Pikemminkin olemme kuuluttamassa kirjallisuudentutkimuksen teoreettista (itse)kriittisyyttä.

Feministisen keskustelun laiminlyönti

Kritiikkittömyyden lisäksi vakava puute Tuohimaan kirjassa on se, että se jättää 1980-luvun puolivälin jälkeisen feministisen teoreettisen keskustelun kokonaan huomiotta. Tuohimaa esittelee käyttämiään teorioita ja käsitteitä usein aivan kuin ne olisivat uusia — ikään kuin feministisessä teoriassa ei olisi tapahtunut mitään sitten 80-luvun alkupuolen.

Niinikään suomalainen keskustelu jää lähes täysin kirjan ulkopuolelle. Puhuessaan esimerkiksi Tikkasen *Suurpyytäjä*-romaanin vastaanotosta (s. 94) Tuohimaa ei pidä tarpeellisena viitata **Päivi Lappalaisen** hänelle kirjoittamaan vastineeseen *Naistutkimus-Kvinnoforskning* -lehdessä. Suomalaiset naistutkijat ovat järjestäneet seminaarin "tapaus Doran" tiimoilta, mutta sitä kirjoittaja ei kommentoi sanallakaan.

Tuohimaa ei vaivaudu mainitsemaan suomalaista keskustelua edes sen vertaa, että ottaisi huomioon Toril Moin artikkelin "Feministinen, naispuolinen, naisellinen" suomennosta (vuodelta 1990) ja suomentajan esittämää huomautusta termien kääntämisestä. On oikeutettua keksiä itse (parempia?) käännöksiä, mutta olisi oikeudenmukaista edes mainita olemassaoleva suomenos ja siitä käyty terminologinen keskustelu.

Tuohimaa laiminlyö myös vanhemman feministisen tutkimuksen. Kirjan päätarkoitus ei varmaankaan ole feministisen teorian historian esittely, mutta sen poisjättämisestä seuraa suoranaisia virheitä. Esimerkiksi esitellessään käsitteitä "sex" ja "gender" (s. 8-9) Tuohimaa onnistuu väistämään hankalan kysymyksen biologiasta puhumalla "vain biologisesta sukupuolesta" (s. 8; *kurs. meidän*). Lisäksi hän puhuu lähes yksinomaan "sex-gender-järjestelmästä" tai "sex-gender-käsitteestä" (?) ikään kuin käsitteitä "sex" ja "gender" käytettäisiin pääasiassa parina. Vieläkin vakavampi puute on se, että Tuohimaa jättää selittämättä käsitteiden "sex" ja "gender" merkitykset. Paikoin saa sen vaikutelman, ettei Tuohimaa tunne k.o. peruskäsitteiden merkityksiä: esimerkiksi eräässä alaviitteessä (s. 9) hän kirjoittaa gender-käsitteen "muista ulottuvuuksista", joita hänen mukaansa ovat "psykologinen, biologinen ja yksilökokemus". Jos näin on, mitähän käsite "sex" sitten mahtakaan tarkoittaa? Eikö "gender" tavallisesti tarkoita nimenomaan sosiaalista sukupuolta ja "sex" biologista -vai mihin/kenen määritelmään Tuohimaa nootissaan viittaa?

Myös tasa-arvofeminismi kuitataan yhdellä lauseella (jo ohitetuksi?) vaiheeksi, jossa "naisen piti tulla mahdollisimman suurena määrin miehen kaltaiseksi" (s. 11). Ilmiselvästi Tuohimaa lainaa tässä Kristevaa (hän ei kylläkään mainitse mitään lähdeä) ja sekoittaa naisliikkeen "vaiheet" väittäessään, että "toisessa vaiheessa [...] pyrittiin dekonstruoimaan sukupuolen käsitettä" (s. 11). Ymmärtääksemme sukupuolijaon dekonstruktio kuuluu kuitenkin Kristevalla vasta naisliikkeen kolmanteen, vielä toteutumattomaan vaiheeseen.

Mikä ihmeen subjekti?

Tämän tästä Tuohimaa puhuu moninaisesta ja muuttuvasta subjektista ja asettaa sen vastakohtaksi "humanistisen subjektikäsityksen", jossa subjekti hänen mukaansa nähdään "kiinteänä

ja muuttumattomana". Mutta eikö esimerkiksi humanistisessa psykologiassa lainkaan puhuta subjektin kasvusta, kehityksestä ja muuttumisesta? Tuohimaa ei selitä, mitä hän tarkoittaa "muutoksella" — ylipäätään koko "humanistinen subjektikäsitys" jää Tuohimaan tekstissä varsin epämääräiseksi. Ja vaikka hän kritisoi ankaraan sävyyn humanistista subjektikäsitystä, silti hän käytännössä näyttää allekirjoittavan sen. Esimerkiksi väite "Feministinen teoria onkin kyseenalaistanut vallitsevan subjektikäsityksen ja lähtenyt pohtimaan, *millainen naissubjekti todella on*" (s. 26; *kurs. meidän*) osoittaa Tuohimaan ajattelevan, että olisi olemassa jokin yksi, "perimmäinen" naissubjektius, joka olisi löydettävissä. Näin eivät hänen siteeraamansa ranskalaisteoreetikot suinkaan ajattele.

Myös käytännön tekstianalyysissä Tuohimaa päätyy subjektin kannalta sangen "vanhakantaisiin" johtopäätöksiin. Analysoidessaan Eeva-Liisa Mannerin *Poltetun oranssin* päähenkilöä, Marinaa, Freudin ja Cixousin Dora-tulkintojen valossa hän (kuten sanottu) toteaa, että "Marina ja Dora ovat nuoria naisia, joiden *halu tulla omaksi itsekseen* on estynyt" (s. 92; *kurs. meidän*). Tuohimaa ei koskaan tarkastele käsitteen "subjekti" merkitystä. Mitä "subjekti" on suhteessa "minäkuvaan" (s. 26) tai "itseeseen" (s. 92)?

Tuohimaa ei myöskään positioi itseään millään tavalla. Vaikka hän pyrkii monin tavoin problematisoimaan oletuksen yhtenäisestä subjektuudesta, hän ei reflektoi omaa asemaansa tutkijasubjektina. Kun tämä yhdistyy sen tyypiseen kaunokirjallisten tekstien lukemiseen, jossa tekstin moninaisuus palautetaan yhteen ("perimmäiseen", läsnäolevaan, kirjailijan tarkoittamaan?) merkitykseen, syntyy mielikuva yksisilmäisestä, "kyklooppisesta" lukemisesta. *Kapina kielessä* -kirjan alun konditionaalinen tai hypoteettinen diskurssi (s. 8) vaihtuu nopeasti indikatiiviksi ja itsestäänselvytykseksi.

Jardin, Collette ja Cubar!

Kokonaan oman lukunsa muodostavat vielä kirjan painovirheet ja huolimattomuudet, vaikka moitteet on tässä kohdassa ehkä syytä suunnata pikemminkin Gaudeamukselle. Miksi sivuilla vilisee kirjoitusvirheitä (Jardin p.o. Jardine, Cubar p.o. Gubar, Collette p.o. Colette, jne.) ja jopa terminologisia virheitä (subjektiteoria p.o. objektisuhdeteoria)? Kun näiden puutteiden lisäksi tekijä vielä puhuu tutkimuskirjallisuudesta lähdekirjallisuutena (s. 166) ja onnistuu tekemään senkin hutiloiden (esim. Jacobusta ei löydy J:n kohdalta), toteamme, että *Kapina kielessä* on läpeensä kelvotonta kapinointia.

Päivi Kosonen ja Marjo Kylmänen